

החינוך הקיבוצי בעולם משתנה – מה ניתן ללמוד (וליישם) מ-100 שנות חינוך משותף?

יובל דרור

בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב

□ ניתן ללמוד רבות על החינוך הקיבוצי
– וממנו להקיש וליישם לחינוך בכלל –

□ מ-100 שנות חינוך משותף :

היסטוריה של החינוך - הראשונים נוסדו

- 'החינוך המשותף' - והלינה המשותפת - 1913 ואילך
- בתיה"ס בכפר גלעדי [1921] (סגל ו'שיטת התהליכים'),
- בעין-חרוד [1924] (ביה"ס ו'הישוב המחנך')
- ובדגניה [1926] (אזוריות, ובסיס לבית-ירח כ'גימנסיה חקלאית' מקיפה לשיטת סטולר)
- 'חברת הילדים לרגלי הגלבוע' פעלה בבית-אלפא בשנים 1926-29 כביה"ס **הבין-תנועת** האזורי הראשון (וכדגם לחבה"י [פולני] ול'מוסד החינוכי' [גולן])

סדר הדברים:

- ה"תרגום" מהיסטוריה להווה – ולתכנון עתידי:
ממקורות היניקה, לעקרונות, לפעולת גורמי החינוך
- ציון החידושים החינוכיים שעברו (ויכולים לעבור) –
- מעבר (transfer) העברה (transmission) או שינוי (transformation) מהחינוך הקיבוצי למע' החינוך בישראל (Siegel, H., 1996) –
- תוך אזכור דוגמאות ו(חלק) מ"האבות והאימהות"

מקורות היניקה של החינוך המשותף

□ **תכנים** ("מה") : ציונות ; סוציאליזם

□ **שיטות חינוכיות** ("איך") :

□ חינוך חדש / מתקדם (ומקורותיו היהודיים, הארץ-
ישראליים והסוציאליסטיים באירופה ובארזה"ב);
תנועת הנוער (ראו בהמשך)

□ חלקית - **הפסיכואנליזה** / הפסיכולוגיה
הפיאז'נית

תנועת הנוער (ב"פ ע"פ ראובן כהנא, 2007):

- וולונטריזם
- רב-ממדיות
- סימטריה
- דואליזם – ניגודיות בו-זמנית: שיוכי/הישגי;
תחרות/שת"פ
- מורטוריום
- מודולאריות
- אינסטרומנטליזם אקספרסיבי: מכשירנות והפגה
- הסמלה

עקרונות תורת החינוך המשותף

נקודת המוצא: חינוכו האישי והחברתי של הילד
בקבוצתו החינוכית

אחריות הקיבוץ לחינוך: סביבה (והוראה)
מחנכת, תוך קשר הדוק ויומיומי לקהילה

עקרונות תורת החינוך המשותף

□ אחדות הגורמים השותפים לתהליך החינוכי
בבית הילדים (בשיתוף בית ההורים)

□ שילוב בין הלימודים לחיי החברה והעבודה, בין
המרכיבים הפורמליים והבלתי-פורמליים

עקרונות תורת החינוך המשותף

□ למידה פעילה, יחידנית וקבוצתית כאחד,
המדגישה אינטרדיסציפלינריות

□ אוטונומיה ("עצמאות מודרכת") של תלמידים
בחברות ילדים ובחברות נעורים

עקרונות תורת החינוך המשותף

רציפות החינוך המשותף ב"קבוצות חינוכיות"
מינקות לגיל העלומים

אוטונומיה של צוותי מורים

"גורמי החינוך" המשותף

- "חינוך דו-מוקדי": "גורמי המעטפת" - המשפחה -
- ובית הילדים (שבו קבוצות חינוכיות), ומערכות החינוך התנועתיות

- החינוך הפורמלי: בגן, בבית ה"ס היסודי והעל-יסודי
- חינוך ב"פ למחצה/משלים ב"חב' ילדים/נעורים"
- חינוך ב"פ בתנועת הנוער הקיבוצית

תהליך ה"תרגום":

□ מקורות היניקה (מטרות על / ערכים)

□ תוכנו 8-8 עקרונות (יצדים/נוכחות)

□ שמו "מנה" על ארכי
חינוך (תכניות / מטרות התנהגותיות)

החינוך הקיבוצי משמש, כקיבוץ כולו, 'מעבדה חינוכית-חברתית' -

רעיונות חינוכיים רבים נוסו תחילה בקיבוץ ועברו ממנו
לבתי"ס במערכת החינוך כולה -

- 'גן מעבר' (חטיבה צעירה) [מרים רות ואחרים]
- רב-גיליות החל מ'הגן המעורב' [סגל; חוה שמיר]
- עבודות גמר כתחליף לבגרות [דב ורדי] -
- והערכה חלופית בכלל [גרישה לביא]
- שיטות הוראה-למידה (וחינוך): פעילה, יחידנית,
קבוצתית, חקרנית ובין-תחומית [נושאים-מגידו]

□ **חינוך מיוחד** (מ"מ, מרכזי למידה, הכשרת מורים)

□ **ימים וסמינרים מרוכזים** להעשרה (קה"ד)

□ **מסעות** לפולין ובישראל (בתי"ס; תנ' הבוגרים)

□ **חממות ממוחשבות** [אביטל גבע]

□ **חינוך לעבודה/מחויבות קהילתית** (במרוכז-קה"ד)

□ **אזוריות** נוסח מטה אשר ועמק חפר ועוד

ברבות השנים חלק מאלה דהה – וחלק העצים -

בחינוך בקיבוץ עצמו ומחוץ לו

החינוך, הקהילה - והאינטגרציה (קהילתיות חינוכית מעבר ל"בית ספר קהילתי")

- 'חינוך דו-מוקדי' - משפחתי וחוץ-משפחתי -
- כשהאחרון איחד/ ליכד/רכז את 'גורמי החינוך',
התרכז בעבר ב'בית הילדים הכולל'
- וברבות השנים עבר (או לא!) ל'בתי החינוך'
האזוריים;

קהילתיות דו-סיטרית/מעגלית – עם אינטגרציה:

□ אחריות הקיבוץ לחינוך בניו,

□ והקהילה הקיבוצית והאזורית כמעורבת בחינוך
בבתי הספר (כ' בלום, נ' איתן; "גושי" הקה"ד)

□ אינטגרציה ייחודית – גן שמואל (1947) ופינת

אנה פרנק (1956): לא 40-60, הומוגני והטרוגני

שילובים בבית הספר פנימה -

□ שילוב בין הפורמאלי לב"פ (בשיטות ה-ל),

□ בין חינוך והוראה,

□ בדרך של 'פנימייתיות מוגבלת' -

כש'החינוך החברתי' משלים ומעשיר את החינוך
הפורמאלי ובנוסף מתקיימים קשרים עם תנועות
נוער, מתנ"סים וכו'

□ שילוב 'תנועת נוער' חוץ-בית-ספרית

(חטיבה / תנ' רצונית / אליטה / קבוצות בחירה /
תנועות בוגרים / **קיבוצים עירוניים וחינוכיים**)

□ ו'תנ' למען הנוער' 'משלימה' וקשורה לבתיה"ס

~~(קב' חינוכיות / תאי תנועה / חב' ילדים, נעורים, י"ג)~~

אוטונומיה -

אוטונומיה של מורים-מחנכים ו'תנועות מחנכים'

□ – בעבר בבתיה"ס ובאמצעות מחלקות החינוך התנועתיות (בעיקר בקבה"א),

□ כיום תנ' מחנכים אזוריות שהמשיכו וחידשו (או לא!) את פני בתיה"ס ההתיישבותיים האזוריים

□ אוטונומיה של חברות ילדים / תלמידים

□ העברת עקרונות תנ' הנוער לחינוך הב"פ בכלל
(ב"אגף הנוער" / מינהל חברה ונוער במשה"ח,
1971 ואילך, ע"י מיכאל גל וראובן כהנא ז"ל)

התחדשות ושינוי -

□ 'פרדיגמות חינוכיות מתחדשות',

□ כגון שיטת הנושאים ('הוראה מותאמת'; מגידו)
והוראה-למידה קבוצתית ('ה-ל שיתופית') –

□ בגישות פרוגרסיביות (דמוקרטיות) –
קונסטרקטיביסטיות – בלתי-פורמאליות,
שהלומד במרכזן

□ שינויים מתמידים על פי 'דילמת הגודל' –

□ כשהמשתנים הקובעים את המשוואה שבפועל הם גודל הכרחי, אוטונומיה קיבוצית ותנועתית, אינטגרציה עם החברה הסובבת, ייחוד לימודי-חינוכי, מקיפות עיונית וטכנולוגית לסוגיה, טוטאליות פנימייתית ואזוריות מול מקומיות

לסיכום – נלמד (לחיוב ולשלילה):

מחידושי החינוך הקיבוצי ומעקרונותיו -

□ 'חינוך דו-מוקדי' – משפחתי וחוץ-משפחתי –
וריקוז 'גורמי החינוך', ב'בית הילדים הכולל'
וברבות השנים ב'בתי החינוך' האזוריים;

□ **קהילתיות דו-סיטרית - ואינטגרציה** – אחריות
הקיבוץ לחינוך בניו, ועירוב הקהילה הקיבוצית
והאזורית בחינוך;

-
- **שילובים** בין הפורמאלי לב"פ, בין חינוך והוראה, בדרך של 'פנימייתיות מוגבלת'
 - שילוב בין 'תנועת נוער' חוץ-בית-ספרית ל'תנועה למען הנוער' הקשורה לבתי הספר
 - **אוטונומיה** של מורים-מחנכים ו'תנועות מחנכים'
 - **התחדשות ושינוי** - 'פרדיגמות חינוך מתחדשות'
 - שינויים מתמידים על פי 'דילמת הגודל'